

ИСТОРИЧЕСКО ОФОРМЯНЕ НА КОНЦЕПЦИЯТА ЗА ФИНАНСОВИЯ ФАКТОРИНГ. РАЗВИТИЕ НА ФАКТОРИНГА В САЩ, ВЕЛИКОБРИТАНИЯ И ЕВРОПА. ПОЯВА НА ФАКТОРИНГА В БЪЛГАРИЯ

Емилия Димитрова*

1. Икономическото развитие на България и приобщаването на страната ни към общия европейски пазар и към глобалната световна икономика имат за последица запознаването с нови форми на икономическо сътрудничество и с тяхната юридическа интерпретация. Една такава форма на икономическо сътрудничество е факторингът.

Факторингът се появява и се оформя под напора на практически потребности, реално появили се в търговския оборот. Изясняването на тези потребности означава да се проследи развитието на факторинга до окончателното оформяне на концепцията за финансовия факторинг, наричан още модерен факторинг. Познаването на историческото развитие на факторинга е необходимо за разбиране на неговата икономическа природа, което пък е предпоставка за разкриване на правната му същност

2. В правната литература¹ господстващо е становището, че факторингът възниква в началото на XIX в. в САЩ².

2.1. Терминът “факторинг” произлиза от термина “фактор”. Двете понятия са с англо-американски произход. Съгласно английското право и правото на САЩ факторът е търговски представител или комисионер, който купува и продава стоки от свое име, но за сметка на представлявания от него търговец-принципал със седалище в друго, най-често отдалечено населено място; факторът обаче може и само да посредничи между двама търговци при сключване на търговски сделки между тях³.

*Емилия Димитрова, доктор по право, гл. ас. по гражданско право в Нов български университет.

¹ Пуперкова Лиляна, Франчайзинг, лизинг, факторинг – правни аспекти, С., 1995 г., стр. 105. Така и Martinek Michael, Moderne Vertragstypen: Band 1 Leasing und Factoring, Verlag C.H. Beck, München, 1991, S. 229, Rey Heinz, Die Behandlung des Factoringvertrages im schweizerischen Recht. Neue Vertragsformen der Wirtschaft, 1993, S. 171, както и Lunckenbein Hans G., Rechtsprobleme des Factoring-Vertrages, Diss. München, 1983, S. 3.

² Има и автори, които са на мнение, че корените на факторинга трябва да се търсят в древна Месопотамия (вж. Rey Heinz, цит. съч., S. 171; Martinek Michael, цит. съч., S. 229), други – в Римското право (вж. Lunckenbein Hans G., цит. съч., S. 3, и Rutberg Sidney, But is it factoring?, Secured Lender, Nov/Dec 1996, Vol. 52, Issue 6, p. 42), а трети – в Средновековието (вж. Пуперкова Лиляна, цит. съч., стр. 105, Martinek Michael, цит. съч., S. 229, Rey Heinz, цит. съч., S. 171, както и Lunckenbein Hans G., цит. съч., S. 3).

³ Оксфордски енциклопедичен речник по право, С., 1998 г.

Най-вече европейски производители, които искат да продават своите стоки в САЩ, използват услугите на местни фактори, тъй като те, понеже са със седалище в САЩ, добре познават особеностите на тамошните пазари.

Осъществяваната от фактора дейност се определя като стоков или посреднически факторинг (agent factoring)⁴.

2.2. Първата половина на XIX в. е преходен период в развитието на факторинга. През този период факторите действат не само като търговски представители, търговски посредници или комисионери. Появява се необходимостта те да финансират своите съконтрахенти, както и да поемат риска “делкредере”. Причина за това е голямото търсене на европейски промишлени стоки в САЩ. Трябва да се има предвид, че до началото на Гражданската война (1861 г. – 1865 г.) САЩ внасят от Европа голяма част от необходимите им промишлени стоки.

Голямото търсене на европейски промишлени стоки в САЩ води до увеличаване на вноса на такива стоки. Нарасналият внос изправя европейските производители пред нуждата от налични парични средства за производство на нови стоки. За да си осигурят пари в брой, европейските производители искат от факторите да плащат изцяло или частично цената на продадените стоки, преди да са получили плащане от американските купувачи. По този начин факторите на практика финансират своите европейски съконтрахенти.

За да бъде сигурно събирането на дължимите суми, европейските производители искат от факторите да гарантират, че избраните от тях американски купувачи ще платят цената на доставените им европейски стоки. Всъщност европейските производители искат факторите да поемат риска “делкредере” по отношение на американските купувачи.

2.3. Превръщането на стоковия или посреднически факторинг (agent factoring) във финансов факторинг (credit factoring)⁵ се осъществява в края на XIX в. и през първата половина на XX в. под влияние на реално появилите се през този период потребности на американската икономика.

През месец октомври 1890 г. се приема Законът на Маккинли, с който вносните мита за европейските стоки се вдигат до най-високата

⁴ Вж. Пунеркова Лиляна, цит. съч., стр. 105, Martinek Michael, цит. съч., S. 230, Rey Heinz, цит. съч., S. 171, Björn Birgitte, Factoring a comparative analysis the legal and practical implications of factoring as practised in the United States, England und Denmark, Copenhagen Jurist-ogÖkonomforbundets Forlag, 1995, p. 19, както и Rutberg Sidney, цит. ст., p. 42.

⁵ Вж. Пунеркова Лиляна, цит. съч., стр. 105., Martinek Michael, цит. съч., S. 230, Rey Heinz, цит. съч., S. 171, Björn Birgitte, цит. съч., p. 19, както и Rutberg Sidney, цит. ст., p. 42.

си стойност в американската история. Целта е да се подпомогне развитието на американската промишленост, като се насърчат местното производство и вътрешният търговски обмен. В резултат на предприетите мерки вносът на европейски стоки става неизгоден. Факторите са принудени да предлагат своите услуги само на местни производители. Американските производители обаче реализират своите стоки на местните пазари най-вече чрез директни продажби. Те не се нуждаят от съдействието на факторите за намиране на купувачи, за сключване на договорите за продажба, за съхранение и доставка на стоките. Факторите вече не могат да осъществяват функциите си на търговски представители, на търговски посредници или комисионери.

Протекционистичните мерки на правителството имат за последица освобождаването на местните пазари от вносните европейски стоки. Това се оказва особено благоприятно за развитието на текстилната промишленост. Именно към американските производители от текстилната промишленост се насочват факторите. Текстилната промишленост се утвърждава като традиционната сфера, в която американските фактори осъществяват своята дейност.

Американските производители от текстилната промишленост не разполагат с достатъчно собствени парични средства за производството на такова количество стоки, което да удовлетворява потребностите на местните пазари. Необходимите парични средства се осигуряват от факторите. За да гарантират на производителите събираемостта на техните вземания от купувачите на стоките им, факторите поемат и кредитния риск.

Финансирането и поемането на кредитния риск са дейностите, които факторите в края на XIX в. и в началото на XX в. извършват и които са основание практикуваният през този период факторинг да бъде определян като финансов факторинг. Финансирането и поемането на кредитния риск са две от основните икономически функции на факторинга.

През 30-те години на XX в. под въздействие на реформите в банковата сфера, предприети от администрацията на Президента Франклин Делано Рузвелт, концепцията за финансов факторинг добива своя завършен вид. Позволява се отпуснатите банкови кредити да бъдат обезпечавани с неизискуеми вземания на кредитополучателите. Тази идея е от значение за окончателното оформяне на финансов факторинг. Под нейно влияние дейностите, които факторите извършват, се обвързват с предоставяните от техните клиенти, доставчиците, търговски кредити. Факторите финансират

доставчиците или поемат риска “делкредере”, след като те им прехвърлят неизискуемите си вземания спрямо длъжниците, на които са продали стоките или услугите си при условията на търговския кредит.

През 40-те и 50-те години на XX в. в САЩ финансовият факторинг се утвърждава като отделен специфичен вид финансова дейност, осъществявана въз основа на обширна информация за даден отрасъл, както и на лични контакти с участниците в търговския оборот – производители и купувачи. Факторите показват професионални умения и опит за осъществяване на различни административни и счетоводни услуги, свързани с купените от тях неизискуеми вземания. През този период се оформя третата функция на факторинга: извършване на административни и счетоводни услуги.

2.4 През 60-те години на XX в. се създават предпоставки за по-нататъшното успешно развитие на факторинга в САЩ.

През 1962 г. се създава ЕТК на САЩ (Uniform Commercial Code). Той се състои от единадесет книги. Книга IX се отнася до обезпеченията, включително и тези под формата на вземания, и до тяхната продажба, поради което се прилага и по отношение на факторинга. Книга IX е приета във всички щати⁶. Налице е единна правна основа, която улеснява осъществяването на факторинга.

През 1963 г. Комисията за надзор върху паричната система (The Office of the Comptroller of Currency)⁷ за първи път посочва факторинга сред дейностите, които банките в САЩ имат право да извършват. Факторингът добива авторитета на официално призната самостоятелна икономическа дейност и започва да се ползва с доверието, характерно за всяка една дейност, осъществявана от банкова институция.

---

⁶ ЕТК не е част от федералното законодателство на САЩ. Той не е обсъждан и гласуван от Конгреса на САЩ. ЕТК е приеман от законодателните органи на отделните щати и така е ставал щатски закон. Следва да се отбележи, че правото на САЩ включва петдесет и една правни системи – всеки щат има свое законодателство, отделно от федералното. Еднообразните закони, чрез които се цели унификация на законодателството на САЩ, търпят различни редакции през годините и всеки щат е свободен да приеме някоя от редакциите в пълнота или само част от нея (напр. в щата Луизиана, чиято правна система е най-близо до европейската традиция поради връзката ѝ с романската правна система, ЕТК не е приет изцяло) - вж. *Björn Birgitte*, цит. съч., р. 22.

⁷ Комисията за надзор върху паричната система е създадена през 1863 г. като отдел в Държавния департамент на САЩ по приходите. Ръководи се от надзорник, назначаван за срок от пет години от Президента на САЩ.

Комисията за надзор върху паричната система издава лицензии за извършване на банкова дейност, регулира и контролира дейността на всички национални банки и на клоновете на чуждестранните банки в САЩ. Едно от правомощията ѝ е да разрешава на банките да предлагат нови продукти и услуги. Националните банки в САЩ, както и клоновете на чуждестранните банки в САЩ нямат право да извършват услуги, за които не са получили предварителното разрешение на Комисията за надзор върху паричната система.

2.5. Развитието на факторинга в САЩ през 70-те, 80-те и 90-те години на XX в. се отличава с постоянното, макар и бавно разширяване на неговото използване във всички сфери на американската икономика и най-вече с все по-широкото му приложение в международните търговски отношения.

3. Във Великобритания факторингът се появява през 50-те години на XX в., но се утвърждава едва в края на 60-те и в началото на 70-те години.

По същество факторингът във Великобритания е един и същи с този в САЩ – факторите и в двете държави купуват неизискуемите вземания на доставчиците за цената на доставяните от тях стоки, респ. на изпълняваните от тях услуги при условията на търговския кредит, срещу което извършват в тяхна полза определени дейности.

Именно по дейностите, предлагани от факторите на доставчиците, английският факторингът се различава от американския.

В САЩ се практикува само същинският факторинг, който затова често се назовава още и “американски факторинг”⁸. Отличителна черта на същинския факторинг е поемането на кредитния риск⁹.

Несъщинският факторинг се създава във Великобритания.

Клиентите на английските фактори имат на разположение достатъчно възможности, законово установени или създадени от практиката, за обезпечаване на предоставяните от тях търговски кредити. Предлагащите условия са по-благоприятни от тези на факторите. Ето защо функцията “делкредере” във Великобритания няма никакво практическо значение.

Във Великобритания факторингът се разглежда преди всичко като източник на ликвидни парични средства, алтернативен на банките. Затова при английския факторинг водеща е функцията финансиране.

Факторингът във Великобритания се различава от този в САЩ и по приложното си поле. Докато факторингът в САЩ дълго време се използва най-вече в текстилната промишленост и едва през последните десетилетия на XX в. се наблюдава трайна тенденция за утвърждаването му и в други сфери на икономиката, то факторингът във Великобритания от своята поява намира приложение в почти

---

⁸ Björn Birgitte, цит. съч., р. 21 и 33; така и Rutberg Sidney, GE Capital enters factoring in the U.S., Secured Lender, Jul/1998, Vol. 54, Issue 4, р. 28.

⁹ В западноевропейската правна литература този вид факторинг се означава още и като факторинг без право на регресен иск - Martinek Michael, цит. съч., S. 232 и Lunckenbein Hans G., цит. съч., S. 18. В България назоваването на същинския факторинг с този термин е неудачно, защото с оглед разпоредбите на действащото българско законодателство за фактора не възниква право на регресен иск.

всички области на производството, търговията и услугите, като делът на всяка от тях в дейността на отделните фактори е не повече от 5%¹⁰. Това показва, че английските фактори разполагат с твърде голям пазар, което е важно условие за успешното развитие на факторинга.

4. Факторингът навлиза в Европа в края на 50-те години на XX в.

В Европа за първи път през 1958 г. дейност като фактор извършва немската банка *Mittelrheinische Kreditbank Dr. Horbach & CO, KG, Mainz*. През 1964 г. поради много добрите финансови резултати от факторинговата дейност факторингът се отделя като самостоятелна дейност. Създава се първата специализирана факторингова институция в Германия - *International Factors Deutschland AG & Co*.

През 1974 г. най-големите немски банки и небанкови финансови институции, които извършват дейност като фактори, учредяват Германския факторингов съюз със седалище във Франкфурт на Майн.

В Швейцария факторингът се появява в средата на 1963 г., когато Швейцарският банков съюз учредява първата специализирана факторингова институция в страната.

В Дания факторингът навлиза през втората половина на 60-те години с появата на няколко финансови институции, специализирани в осъществяването на факторинг.

През 70-те години на XX в. специализирани факторингови институции се създават в почти всички западноевропейски държави.

В края на 80-те и през 90-те години на XX в. дейност като фактори започват да извършват редица банки и небанкови финансови институции в държави от Централна и Източна Европа.

В Русия първите факторингови операции се осъществяват през месец октомври 1988 г. от Промстройбанк в Ленинград (днешен Санкт Петербург), а от 1989 г. факторингови отдели се създават и в други банки и небанкови финансови институции.

В Европа използването на факторинга нараства особено през 90-те години на XX в.¹¹ Прилага се както същинският, така и несъщинският факторинг. Подобно на факторинга във Великобритания, и факторингът в Европа навлиза в почти всички области на производството, търговията и услугите.

Установяването на факторинга в Европа прави възможно осъществяването на международни факторингови операции чрез сътрудничеството на американски и европейски банки и факторингови

---

¹⁰ *Rutberg Sidney*, цит. ст., р. 50.

¹¹ По данни на Германския факторингов съюз в началото на 90-те години стокооборотът чрез факторинг е над 10 милиарда германски марки - вж. *Martinek Michael*, цит. съч., S. 231.

институции. Факторингът успешно навлиза в международните търговски отношения¹². Международният факторинг се утвърждава като важна алтернатива на съществуващите способи за финансиране на износа и вноса на стоки и по-рядко на услуги.

5. В България факторингът се появява през 90-те години на XX в. Тогава започва изграждането на свободната пазарна икономика у нас и създаването на съвременното българското банково законодателство.

Макар че много банки и небанкови финансови институции в България посочват в предмета си на дейност извършването и на факторинг, у нас той все още не е достатъчно познат.

6. Проследяването на историческото развитие на факторинга показва, че в търговските отношения той се утвърждава като полезен икономически способ за преодоляване на проблеми, свързани с недостига на ликвидни парични средства, с носенето на кредитния риск и с липсата на достатъчно ресурси за осъществяването или за качественото осъществяване на административни и счетоводни дейности. Тези проблеми обуславят трите основни икономически функции на факторинга: финансиране, поемане на риска “делкредере”, извършване на административни и счетоводни услуги. Понеже проблемите възникват за онези малки и средни предприемачи, които доставят произведените от тях стоки, респ. изпълняват предлаганите от тях услуги при отложено плащане на цената на стоките, респ. на услугите, дейностите, извършвани от фактора в полза на тези предприемачи, чрез които се реализират функциите на факторинга, се обвързват с предоставяните търговски кредити.

Изброените проблеми, разгледани поотделно, могат да се решат и чрез прибягване до услугите на традиционни институции като банки, застрахователни дружества, дружества, специализирали се в събиране на вземания, както и такива, предоставящи счетоводни услуги.

Особеното при факторинга е, че той обединява в единство финансовите и нефинансовите услуги, предлагани от множество и различни институции, като ги обвързва с търговските кредити, предоставяни от предприемачите, клиенти на фактора. Икономическата цел е да се създадат благоприятни условия за разрастване на търговската дейност на тези предприемачи. По тази своя особеност факторингът се отличава от другите финансови дейности. Тя обяснява утвърждаването му като нова форма на икономическо сътрудничество.

---

¹² Около две трети от общия стокооборот, посочен в бел. 12, е осъществен чрез международен факторинг - вж. *Martinek Michael*, цит. съч., S. 231.